

Nytt fra

ØSTMARKA

Medlemsblad for Østmarkas Venner 47. årgang Nr. 4/2013

Temanummer Sarabråten

Ulv i Østmarka

Nasjonalparken

Et begivenhetsrikt Østmarka-år

Av Johan Ellingsen

Lederen har ordet:

På tampen av året 2013 er det fristende å trekke pusten, for å oppsummere litt fra et uvanlig begivenhetsrikt Østmarka-år. Én ting slår meg i alle fall, og det er at Østmarka som naturområde er skikkelig på dagsorden for tiden. Det er ikke bare et resultat av vårt arbeid, men vel så mye på grunn av ulvefamilien som har funnet sitt fristed i den ville Østmarka.

Vi har forsøkt å bringe nøktern informasjon om ulvefamilien, og så langt virker våre nye markaboere å være såpass sky at vi ikke har registrert noen stor motstand mot deres nærvær. Det mest synlige endringen er nok fraværet av alle beitedyrene som i sommer ikke ble sluppet på beite i østre deler av Østmarka, samt at det meldes om mindre elg i området enn tidligere.

At vi midt oppi diskusjonen om å utrede en nasjonalpark i Østmarka skulle få to nye verneområder i Østmarka, kan vi ikke få lovprist nok. De såkalte paragraf II-områdene på Oslo kommunes grunn ble vernet med hjemmel i Markaloven. Det forteller oss at kombinasjonen av friluftsliv og gode naturopplevelser er såpass verdifull at våre politikere fant det riktig å verne områdene for å sikre dem mot ytterligere tyngre, menneskelige inngrep.

Det er fristende å si at den samme argumentasjonen også kan brukes for å opprette en nasjonalpark som omfatter Østmarkas gjenværende kjerneområder. Jeg vil tro at de kommunalt eide skogene i Enebakk, Ski og Oslo i sin tid ble kjøpt til beste for kommunenes innbyggere, og at de best bevarte av disse naturområdene derfor like gjerne burde sikres som en nasjonalpark. Jeg velger derfor å tro at tiden arbeider for vår sak. Når ideen modnes litt mer politisk, vil vi få større oppslutning også fra de kommunene som i første omgang var i mot utredningen om nasjonalparken.

Når vi i dette nummeret har fokusert så sterkt på Sarabråten, har dette sin klare bakgrunn i alt det positive som nå er på gang rundt denne glemte kulturhistoriske perlen. Vi har alltid vært opptatt av å formidle stoff om Østmarkas kulturhistorie, for å øke kunnskapen om våre forfedres bruk av Østmarka.

Sarabråtens skjebne er på mange måter tragisk, samtidig som den gir et interessant bilde av Oslo bys historie. Salige Thomas Heftye ville trolig vært meget fornøyd med at Sarabråten nå inngår i et verneområde, og derfor er kommet befolkningen til gode slik han også opprinnelig ønsket.

Nytt fra Østmarka – Medlemsblad for Østmarkas Venner

Ansvarlig utgiver: Østmarkas Venner,
Postboks 85 Nordstrand, 1112 Oslo

Redaktør: Helga Gunnarsdottir,
e-post: hegunna@online.no

Redaksjonskomité: Bjarne Røsjø, Even Saugstad
og Lars Rogstad

Forsidebilde: Den store dragestilsvillaen på Sarabråten, ca. 1900.
Ukjent fotograf, Oslo Museum – oslobilder.no
Grafisk design, repro og trykking: 07 Media – 07.no
Opplag: 4 800
Frist for stoff til neste nr. er 15. januar 2014

Lær mer om ulven i Østmarka

Østmarkas Venner tilbyr en unik guidet ulvetur med
sporingsekspert Geir Skillebekk, selv oppvokst
på Flateby i Enebakk.

Vi må ha gunstige sporingsforhold, 3–4 dager etter nysnø.
Avgjørelsen om turen tas på kort varsel.

Vi følger gamle ulvespor på bakfot, dvs. går bakover
for ikke å skremme dyret.

Maks 10 deltakere i god fysisk form.
Tidspunkt fredag til søndag i vinter.

Overnatting: Bøvelstad.

Utstyr: fjellski, truger eller til fots avhengig av føreforholdene.

Påmelding: via våre nettsider: www.ostmarkasvenner.no
Gratis for medlemmer. Første medlem til mølla!

Styret i Østmarkas Venner 2013–2014

Leder: Johan Ellingsen 90 92 15 68

Nestleder: Helga Gunnarsdóttir 95 99 23 49

Sigmund Hågvær 91 71 45 10

Arne Kvalheim 90 03 33 40

Wenche Fuglstad 97 54 36 13

Inger Tangen 41 25 66 47

Ingunn Lian Nylund 94 98 20 06

Varamedlemmer: Bjarne Røsjo 90 84 59 97

Arild Rambøl 90 07 81 09

Medlemssekretær: Monica Hoel 97 64 05 84 Regnskap: Kristin Ohnstad 93 40 66 71

E-post til styret og ansatte: fornavn@ostmarkasvenner.no

Panelet bestod av (fra venstre): Stein Martinsen, Jan Erik Reiten, Marianne Borgen, Arnodd Håpnæs, Christian Pedersen og Geir Arne Evje.

Tiden arbeider for nasjonalparken i Østmarka

Tekst og foto: Bjarne Røsjo

Østmarkas Venners høstmøte gjorde det klart at både tiden, folkemeningen og en rekke organisasjoner fortsatt arbeider for at den etterlengtede nasjonalparken skal bli en realitet.

Nasjonalparken i Østmarka var det eneste temaet på Østmarkas Venners høstmøte i 2013, som ble arrangert med godt oppmøte på Skullerudstua 11. november. – Høstmøtet ga oss både støtteerklæringer og mange gode råd om hvordan vi skal bringe denne saken videre, forteller ØVs leder Johan Ellingsen.

Et stort flertall i Oslos bystyre gikk 6. mars 2013 inn for å utrede en Østmarkas nasjonalpark med bredest mulig regional forankring. Saken fikk imidlertid et tilbakeslag da

kommunestyrene i Ski, Enebakk, Rælingen og Lørenskog senere gikk imot en utredning.

ØVs styre inviterte derfor til høstmøte for å diskutere hvordan saken skal bringes videre fra dette utgangspunktet. Er det for eksempel en god idé å jobbe videre for å etablere en nasjonalpark på de områdene som Oslo kommune eier i Østmarka? Hva kan vi gjøre for å snu stemningen blant politikerne i de fire andre kommunene?

«Missing link» i den nasjonale nasjonalparkplanen

ØVs styremedlem Sigmund Hågvar holdt det første av kveldens to hovedinnlegg. Han snakket blant annet varmt om de unike og varierte naturkvalitetene som finnes i Østmarka. Norge har i dag en fantastisk pakke med 37 nasjonalparker, men det er bare å kaste et blikk på kartet for å konstatere at det er noe som mangler. Det finnes nemlig ingen nasjonalpark i de lavereliggende skogsområdene på Østlandet!

Samtidig er Oslo og Akershus de eneste fylkene som ikke har en andel i en nasjonalpark, eller konkrete planer om en. De frammøtte fikk også se et kart over de gjenværende inngrepsfrie naturområdene på Østlandet.

– Dette kartet viser tydelig at Østmarka er den siste og eneste muligheten for å få en nasjonalpark med de naturverdiene som er unike for skogene på Østlandet, forklarte Hågvar.

Hågvar brukte også anledningen til å skyte ned flere misforståelser som har spredd seg omkring nasjonalparken. Det har for eksempel vært påstått at de indre delene av Østmarka ikke er urørte nok til å kunne bli del av en nasjonalpark, men det er feil. Det er også viktig å være klar over at den eksisterende markaloven ikke gir like god beskyttelse som en nasjonalparkstatus, fordi markaloven ikke regulerer skogbruket. En nasjonalpark i Østmarka skal heller ikke hemme friluftslivet, som noen har påstått, men fremme det. Dessuten kommer ikke skogeierne til å tape noe, for erstatningsordningene for skogvern er faktisk meget gode.

Både private og kommunale skogeiere kan få gode inntekter fra skogsområder som ellers ofte er lite lønnsomme.

Grensene ble tatt for bokstavelig

ØV-styrets nestleder Helga Gunnarsdottir holdt det andre hovedinnlegget. Hun presiserte at ØV selv har en del av ansvaret for at en del misforståelser fikk spre seg.

– I det opprinnelige forslaget gikk vi bredt ut med et kartforslag og tenkte muligheter og ikke begrensinger. Vi trakk opp noen foreslåtte grenser som fra vår side var ment til diskusjon, men dessverre har disse grensene blitt tatt litt for alvorlig og bokstavelig. Det forklarer nok en del av motstanden fra private grunneiere i Akershus-kommunene, og denne motstanden ble igjen formidlet til politikerne. I ettertid ser vi at dette var egnet til å skape misforståelser. Det tar vi selvkritikk på, sa Gunnarsdottir.

Mange støtteerklæringer

Forslaget om en nasjonalpark i Østmarka er blitt støttet av 13 organisasjoner som til sammen representerer svært mange innbyggere i Oslo og Akershus. Flere av organisasjonene stilte med representanter som kom med støtteerklæringer på høstmøtet.

Flere talere var inne på at det trengs ikke mer enn én skogsbilvei, eller én kraftlinje, for å ødelegge de fantastiske mulighetene for en nasjonalpark. Høstmøtet ga derfor ØV-styret sterk støtte til å fortsette arbeidet. Den første støtteerklæringen kom fra Øyvind Grimmer fra Naturvernforbundet i Oslo og Akershus – hans organisasjon støtter forslaget på det varmeste.

Julie Næss Karlsen og Helena Bonde fra Natur og Ungdom ga varm støtte til planene om en nasjonalpark.

ØVs leder Johan Ellingsen – og mange andre – drømmer fortsatt om en nasjonalpark i Østmarka. Paneldeltakerne fikk derfor hvert sitt eksemplar av Jon Gangdals bok «Drømmen om Marka», som skildrer hvordan fremsynte ildsjeler i nærmere 80 år har kjempet for å bevare Oslomarka som naturområde.

Akershus Natur og Ungdoms nestleder Julie Næss Karlsen og Nedre Romerike Natur og Ungdoms leder Helena Bonde fortalte at nasjonalparken i Østmarka var i tråd med alt deres organisasjon stod for. Også Barbro Urdal fra Oslo fylkeslag av Norges Jeger og Fiskerforbund støttet planene, fordi hennes organisasjon er opptatt av å finne den rette balansen mellom vern og bruk.

Folkemeningen støtter planene

Etter pausen med kaffe og wienerbrød var det tid for panelet med sentrale og ressurssterke deltakere: Stein Martinsen fra Naturvernforbundet i Ski; Jan Erik Reiten, driftsjef i DNT Oslo og Omegn; Marianne Borgen, SV-politiker og leder av Samferd-

sels- og miljøkomiteen i Oslo; fagleder Arnodd Håpnæs i Norges Naturvernforbund; Christian Pedersen fra Ski Venstre; og Geir Arne Evje fra Bærekraftig Follo og LA-21 Forumet i Ski.

Folkemeningen i Ski og de andre Akershuskommunene støtter antakelig planene, og derfor er det synd at fire kommunestyrever gikk i mot. Paneldeltakerne var enige om at ØV kan oppnå mye ved blant annet å intensivere arbeidet med å spre kunnskap om nasjonalparkplanene. Det er også klokt å samarbeide tett med støtteorganisasjonene. Det kom også mange andre gode forslag, som ØV-styret tar med seg videre.

Ulven i Østmarka er kommet for å bli, mener rovdyrforskeren Petter Wabakken fra Høgskolen i Hedmark. Bildet er tatt med et viltkamera i Østmarka i september. (Foto: <http://viltkamera.nina.no>.)

Ulven engasjerer på Flateby

Av Bjarne Røsjo

Nærmere 300 mennesker fylte Flateby Samfunnshus til randen da rovdyrforskeren Petter Wabakken fortalte om ulven i Skandinavia – og i Østmarka. Den skandinaviske ulvebestanden er så nøye kartlagt at overvåkingen kunne gjort FBI misunnelig, og Wabakken kjenner blant annet hele slektstreet til de nye innbyggerne i Østmarka.

Det vakte stor oppsikt da det i januar 2013 ble kjent at et ulvepar har slått seg ned i Østmarka. Ulveparet fikk fire valper i mai, og etter det har nesten ingen sett noe til dem. – Det tyder på at ulvene i Østmarka er svært sky og helst holder seg unna folk. Men nå begynner årets valper å bli ganske store, og unge ulver er ofte mer uforsiktige enn foreldrene. I løpet av vinteren er det derfor sannsynlig at skiløpere kommer til å treffe på unge ulver i løypene i Østmarka, spådde Wabakken.

Ulven er kommet for å bli

Petter Wabakken, som er førsteamanuensis ved Høgskolen i Hedmark, har forsket på ulv i 35 år og leder blant annet det skandi-

naviske ulveprosjektet Skandulv. Han har vært en ledende ulveforsker helt siden han i 1982 dokumenterte at ulven hadde kommet tilbake til Norge, etter å ha vært utryddet i mange år. Nå spår han at ulven i Østmarka er kommet for å bli, og derfor bør vi lære oss å leve med ulven.

– Vi blir ikke kvitt ulven i Norge, nesten uansett hva vi gjør. Erfaringene viser at det har liten effekt å avlive ulv i et etablert revir, for det tar som regel ikke lang tid før den døde ulven blir erstattet av en ny innvandrer. Ulven har som kjent fire lange bein og kan vandre over store avstander, sa Wabakken.

Østmarkas Venners leder, Johan Ellingsen, ledet spørsmål og svar-runden etter Petter Wabakkens foredrag. Mange av spørsmålene kom fra jegere som var bekymret for blant annet elgbestanden og jakthundenes sikkerhet. Foto: Bjarne Røsjø

Petter Wabakken viste blant annet fram et omfattende stamtre som viste at hanulven i Østmarka er født i grensereviret Dals-Ed/Halden. Hunulven ble derimot født i skjærgården i Stockholmsregionen, i Stockholmsreviret Riala, og har med andre ord vandret fra det ene kystområdet til det andre før den fant seg en make. Det finnes faktisk ikke en eneste ulv i Skandinavia, uten at forskerne vet hvor den ble født og hvem som var foreldrene.

Spiser helst elg og rådyr

Ulveforskeren kunne også fortelle at ulven i Sør-Norge helst jakter på elg og rådyr. Det

er faktisk svært sjelden at «norsk» ulv dreper sau. – Alle de ulvene som er tatt «på fersken» med å drepe sau i Norge, er født i Sverige. De ulvene som er født i Norge, betyr derfor veldig lite i forhold til konflikten med saue næringen, sa Wabakken.

Han tok derfor til orde for en felles skandinavisk ulveforvaltning. Det som betyr noe for den norske ulvebestanden, er først og fremst hvor mange ulver som yngler i Sverige. Mens mange av de ulvene som blir født i Sverige vandrer vestover og inn i Norge, vandrer de aller fleste ulver som blir født i Norge mot øst og inn i Sverige.

Petter Wabakken kunne ikke si noe om hva slags innvirkning ulven i Østmarka vil ha på elgen i området, blant annet fordi han ikke hadde nok data om elgbestanden i området. Dette kan han antakelig si mer om etter den kommende vinteren, som forskerne vil bruke til å spore ulven og samle informasjon om hvordan de oppfører seg.

Hva skal vi gjøre når vi møter ulv?

I spørsmål og svar-runden ville en av tilhørerne, en ivrig skogvandrer, gjerne få et råd om hvordan man skal oppføre seg hvis man plutselig møter ulven i Østmarka.

– Det avhenger av ditt eget forhold til ulven, svarte Wabakken, og anbefalte at det beste er å forholde seg rolig. – Hvis du synes det er ubehagelig eller skremmende å møte ulv, kan du gjerne trekke deg rolig tilbake. Men hvis du synes det er en spennende naturopplevelse å møte ulven, kan du gjerne bli stående til ulven går sin vei. Og hvis du er turgåer med hund i bånd har du minimalt å frykte, for det finnes ikke kjente eksempler

*Informasjonsmøtet om ulven i Østmarka var svært godt besøkt, med nærmere 300 mennesker i salen.
Foto: Bjarne Røsjø*

på at en ulv har gått til angrep i slike tilfeller, svarte Wabakken.

Hvis du derimot er jeger med en drivende hund som har los, kan du i verste fall risikere at ulven dreper hunden. Dette skjer ikke ofte, men muligheten er der.

– Det er i prinsippet fire ting som kan skje når en ulv møter en hund som går fritt. Det kan hende at hunden blir drept og spist. Det kan også hende at ulven dreper hunden og går sin vei, men det finnes også eksempler på at hunden og ulven begynner å leke med hverandre. Det kan også hende at de parer seg med hverandre. Hunden og ulven er som kjent to svært nærstående arter, så nærstå-

ende at en parring kan gi fertilt avkom, fortalte Wabakken.

Godt besøkt

Det var Østmarkas Venner i samarbeid med Fylkesmannen i Oslo og Akershus, samt Enebakk og Rælingen kommuner, som inviterte til informasjonsmøte om ulv på Flateby Samfunnshus onsdag 31. oktober. Møtet var så godt besøkt at arrangørene måtte finne fram alt som fantes av ekstrastoler, og det stod parkerte biler overalt både på parkeringsplassen og langs småveiene i området. Det er mange meninger om ulven i Østmarka, men både tilhengerne og motstanderne har åpenbart et stort behov for informasjon.

Med Bymiljøetaten i Dalsåsen

Befaring ved avsluttet hogst og opprydding.

Av Johan Ellingsen

Etter mye støy og fortvilte og illsinte meldinger til både Østmarkas Venner og skogavdelingen i Bymiljøetaten (BYM), var det mandag 23. september endelig duket for en befaring med ledelsen i skogavdelingen. De stilte fulltallige opp for å diskutere hogsten i dette nærskogområdet på Søndre Dal. Tre sterkt engasjerte naboer som bruker området daglig fikk endelig en mulighet til å stille alle spørsmålene som til nå var ubesvart. Et viktig poeng som raskt kom opp i diskusjonen var at beboerne og skogavdelingen hadde et fundamentalt ulikt syn på dette skogområdet. «Til ettertanke for oss...» innrømmet direktør Jon K. Christiansen. Mens hans folk var svært fornøyde med hogsten som de – med noen få innrømmelser om avvik – mente var vellykket og i tråd med deres intensjon om å lage et stabilt skogbilde over tid, var beboerne av en helt annen oppfatning. Selv en forsikring om at det ikke skulle hogges i området igjen før om 15–20 år virket ikke beroligende på turgåerne.

Stier som enkelt steder var omgjort til brede, planerte traseer, store kvisthauger som innimellom effektivt stengte for små barnebein, og leirplasser som plutselig befant seg i et åpent landskap (karakterisert av enkelte som en krigssone) var synet som møtte deltakerne. Selv om mange, store flotte trær var gjensatt og mye var ryddet opp, var det et sterkt ønske om å gjøre noe med kvisthaugene. Kunne de kuttes opp til flis, brennes, kunne noen

av trærne vært kjørt ut som hele stammer og brukt til biobrensel? Et kompromiss ble en oppfordring til beboerne om å merke av de viktigste stedene hvor de så behov for noe ekstra rydding, så ville skogavdelingen sette av noe tid til å følge opp dette.

Konklusjonen var vel at slike områder nær bebyggelse burde skånes for hogst, men til det sier BYM at skogen må stelles for å unngå at alt blir ensaldret og må avvirkres som flate om x antall år. ØV tror at noe informasjon i forkant om hensikten med hogsten kunne ha ryddet av veien noen misforståelser, samt at dialog med beboerne kunne skånet de viktigste lekeområdene for barna. Videre kunne drifta vært gjort om vinteren for å unngå hjulskader, selv om vinter og tele ikke lenger er noe selvfølge.

Dette er et skjøtselstiltak, bedyrer etatens folk – denne drifta ble ikke gjort for å hente ut tømmer – men for å sikre et variert skogbilde for framtida. Vi må tro dere på det, sa en av beboerne som skjønte at dette er et dilemma, men da må det formidles til turgåerne. Her har faktisk skogavdelingen noe å lære av Losby Bruk. Hvert år inviterer Losby Bruk brukergruppene som blant annet Østmarkas Venner til en orientering om de planlagte hogstene og hvilke maskiner som skal brukes, når driftene skal være ferdige og hvordan de følges opp.

Hogst i Dalsåsen. Foto: Johan Ellingsen

De mange høystubbene, dvs. trær som er kappet av midt oppe på stammen, er biologiske krav i standarden «levende skog» som hele det norske skogbruket følger. En stubbe pr dekar er kravet. Dette ligner mest på hals-hogging var kommentaren fra turgåerne.

Etter befaringen sitter vi igjen med undring og en sterk følelse av kommunikasjonssvikt. Skal vi tro skogavdelingen, er hogsten gjort i beste mening for turgåerne og friluftsfolkets beste. Men målgruppen som skulle nyte godt av tiltaket reagerer med sinne og fortvilelse. De vil helst at skogen skal få vokse fritt og utvikle seg selv med all sitt mangfoldige dyreliv og menneskeskapte stier på kryss og tvers. Det turgåerne ofte glemmer er at den skogen de elsker antakelig er et resultat av tidligere hogster og sterk men-

neskelig påvirkning over lang tid. Forskjellen er kanskje at før var hogstene mer skånsomme med mindre skogsmaskiner, flere mennesker på bakken og sannsynligvis vinterdrift uten store sporskader. Nå kommer et hogstlag fra Hadeland med to store maskiner som på kort tid – midt i sommerferien – eter seg gjennom skogen og like plutselig som de kom, er de borte.

Er det utopisk romantisk å ønske at nærskogen skal få utvikle seg fritt? Skogens menn sier selv at etter føringer gitt dem i Mål og retningslinjer for kommunens skoger, prøver de å kombinere aktiv virkeproduksjon med opplevelse og friluftsliv. Er dette en realistisk målsetting for så mye brukte tur-områder? Selv om skogens menn kanskje er flinkere til å forutsi skogens livsløp over lang tid, er det opplevelsen i dag som betyr noe for våre engasjerte turgåere, som nå føler sorg over at deres «Frognerpark» knapt er til å kjenne igjen. «På disse små stiene var det heller ingen fare for å bli kjørt ned av syklist», bedyret Jorunn som ikke lenger var så sikker da hun så kjente avtrykk av en umiskjennelig type i det som før var en liten sti. «Som innbyggere av Oslo er dette også vår skog, og vi må forvente at også vår stemme blir hørt», ble det sagt.

Selv om kanskje intensjonen var bra, har skogavdelingen bommet på tiltaket, var Sigmund Hågvars oppsummering til slutt. «Når tiltaket medfører ekte følt sorg, er det noe som ikke stemmer, og det må få følger for skogavdelingens prioriteringer» var hans konklusjon etter befaringen.

Hvis ruinene kunne snakke... Foto: Espen Bratlie

Sarabråten – husmannsplass, landsted og turmål

Hvis ruinene på Sarabråten kunne snakke, kunne de fortalt om en storhetstid med besøk av både kongelige og annet storfolk som forlystet seg med elegante fester og et livlig friluftsliv for 150 år siden. Men Sarabråten bærer også på minner om dystre episoder i Norges historie.

Sarabråten var stedet Thomas J. Heftye inviterte kongelige og annet storfolk til for 150 år siden. Så overtok sønnen Thomas T. Heftye, som satte opp en stor villa i dragestil. Den sto ferdig i 1897. Nå er det bare ruiner igjen av både dragestilvillaen og de andre bygningene, men det bodde folk her helt fram til 1960-tallet.

Men Sarabråten rommer mer enn Heftye senior og junior. Stedet er knyttet til både Turistforeningen og speiderbevegelsen, og har gjennom Milorg-minnesmerket blitt et viktig sted for å minnes ofre etter annen verdenskrig.

Sarabråten venner er en gruppe entusiaster som ønsker å få stedet fram i lyset igjen, gjennom kulturarrangementer, dugnader og informasjon. Gruppen er organisert under

Østmarkas Venner og har sammen med Lise Henriksen, sørget for stoffet til dette tema-nummeret. I dette nummeret har vi valgt å bringe fram nytt stoff om Sarabråten som ikke har vært publisert tidligere. Den mer velkjente historien om Thomas Heftye kan du lese mange andre steder, se leseliste bak-erst i dette bladet.

Skisøndag på Sarabråten, påsken 1937. Foto: Alfr. Jansen – fra boka *Osloomarka I*, 1939

Utsnitt av «Kartskisse over terrenget om Sarabråten» utgitt i 1915 av Norges Geografiske Oppmaaling. Kartet er i målestokk 1: 15.000. Her vises de mange plassene rundt Nøklevann fram til Heftye solgte i 1911: Sarabråten, Lutdalen, Bremsrud, Katisa, Løkka (ved Rustadsaga), Sørlø og Østensjøbråten.

Sarabråten år for år

«Sarabraaten» på Miilekart (DarrelFriis) fra 1796. Østensjø lokalhistoriske bilder – original i Kartverket.

Den første demningen ved Rustadsaga hevet vannstanden i Nøkelevann med fem meter. Demningen sto ferdig i 1903, bildet er fra 1908. Ukjent fotograf – Teknisk Ukeblad

Ca. 1300: Sannsynligvis plass under Rustad gård, og het da Jørgensrud

1663: I privat eie

1537: Stedet overtas av Kongen som kron-gods, etter å ha vært eid av Oslo Bispestol

1796: Tidlig kart hvor Sarabråten nevnes

Thomas J. Heftye overtok Sarabråten og satte opp nye bygninger i 1856. Nå startet stedets storhetstid, med fornemme gjester og store selskaper. Her har Thomas J. Heftye fått besøk av fiolinisten Ole Bull, midt på bildet med hatten i hånda. Foto: Johan Carl Keyser, Oslo Museum – oslobilder.no

Kaptein Thomas Thomassen Heftye fikk bygget tømmerbygningen i dragestil som var ferdig i 1897. Bildet er fra ca. 1900. Foto: Gammelt postkort

1840: Bankierfirmaet Tho. Joh. Heftye & Søn kjøper Sarabråten

1852: Bankieren Thomas J. Heftye overtar stedet og setter i 1856 opp sperrestua

1886: Konsul Thomas J. Heftye dør, sønnen Thomas T. Heftye tar over

1897: Den store dragestilvillaen står ferdig

1897: Nøkle vann planlegges regulert til drikkevann. Aker kommune kjøper vannet og det meste av skogene rundt. Thomas T. Heftye beholder Sarabråten

1900: Sarabråtrennet arrangeres for første gang

Sarabråtrennet ble kalt «Østkantens Holmenkollrenn». Bildet er fra 1902. Ukjent fotograf – Østensjø lokalhistoriske bilder

Østmarkas Venner har de siste 27 år arrangert minnestunder ved Milorgbautaen i begynnelsen av juni. Foto: Espen Bratlie

Dons-bautaen ble reist langs stien mellom Sarabråten og Hauktjern. Foto: Espen Bratlie

Boligbrakka i ruinene på Sarabråten. Foto utlånt av Helene Fallet

1911: Aker kommune kjøper Sarabråten av Thomas T. Heftye

1917: Den store dragestilvillaen rives

1946: Milorg-minnesmerket reises på Sarabråten

Ca 1952: Skogvesenet setter opp en boligbrakke for skogsarbeidere i ruinene

1955: Minnesmerket over speiderbevegelsens stifter, Christian Dons, reises ved Hauktjern

Sigurd Senjes «Spillet om Sarabråten» har blitt satt opp flere ganger siden 1977. Her fra 2011-oppsetningen. Fra venstre: Karoline Bjørnson (Elin Birna Bjarkar), Thomas J. Heftye (Gisle Anker Jacobsen), Haugkjerringa Sara (Sarasvati Jacobsen Bjørnaraa) og Bjørnstjerne Bjørnson (Lars B. Kristofersen). Foto: Erik Svendsen.

1963: Siste familie flytter ut av Kuskeboligen

1971: Kuskeboligen brenner

1977: «Spillet om Sarabråten» settes opp for første gang

2012: Sarabråtens venner etableres

2013: Hauktjern-området med Sarabråten og Korketrekkeren vernes for friluftslivet

Kuskeboligen i 1938. Foto: H. Sørensen fra boka Oslomarka II, 1939

Av Lise Henriksen

I traktene omkring Nøkle vann i Østmarka eksisterte det før Svartedauden en middelalderbosetning med hele fem gårder. Lenger inn, ved vannet Elvåga, lå en sjette, middelaldergården Elvåga, som hadde tatt sitt navn etter det mytologiske «Elivågar».

De fem gårdene ved Nøkle vann var Bråten, som lå vakkert til på vestsiden av Nøkle vannsvika, Skraperud øst for Skraperudtjern, Bremsrud på sørøstsiden av Nøkle vann, Ødegården mellom Kattisa og Guldsmeden, og Jørgensrud, det senere Sarabråten.

Av disse seks gårdene fra perioden år 1000 – 1350 forsvant fire som selvstendige gårdsbruk: Skraperud, Bremsrud, Ødegården og Elvåga. Alle de fem gårdene omkring Nøkle-

vann ble senere gjenryddet under Rustad. Bremsrud ble slått sammen med Jørgensrud, mens de øvrige tre gjenoppstod som plasser. Noen av plassene ble senere delt.

Gården Elvåga ser ut til å ha blitt gjenryddet under Ellingsrud og Oppsal, men kom senere til å tilhøre Sarabråten og deretter Rustad. Mye tyder på at Elvåga gjenoppstod som plassene Mariholtet og Dalbak.

Guddalen som forsvant

Middelaldergården Elvåga kan i sin tid ha tilhørt Furuset sogn, som forsvant som eget kirkesogn i løpet av 1500-tallet. Elvåga ble oppgitt å ligge i «Guddalen», et for lengst forsvunnet navn, som må ha vært betegnelsen på den lange, smale dalen sørover fra Ellingsrud. Kanskje navnet gikk helt sør til Eriksvann og dekket hele det seks kilometer lange, nordrennende Elvåga-vassdraget. Her gikk fra gammelt av også grensen mellom Oslo herad og Lørenskog.

Av middelaldergårdene gikk Ødegårdens gamle navn tapt. Gårdsnavnet Skraperud forsvant også som gårdsnavn, men er bevart som navnet på Skraperudtjern.

Bare Bråten og Jørgensrud ble tatt opp igjen som egne matrikkelgårder, dvs. som selvstendige gårdsbruk med egne nummer og navn i det offentlige eiendomsregisteret. Jørgensrud fikk som underbruk Bremsrud og den nærmeste del av ødegården, kalt Bremsrud-Ødegården. Ved siden av Bråten var Bremsrud den av gårdene i Østmarka med størst innmarksareal.

Gjenrydding etter ødegårdstida

Helt fra ødegårdstida og like frem til våre dager skulle de to gamle ødegårdene, Bremsrud og Jørgensrud, følge hverandre og tilhøre «Rustad-godset», så nær som i en drøy tyveårs periode på 1700-tallet. Det vil si i nærmere 350 år!

I forbindelse med landskatten i 1611-12 nevnes for første gang brukerne av de gamle ødegårdene, det var Anders Jørgensrud og Anders Bremsrud.

Anders Jørgensrud brukte altså jorda på Jørgensrud i førstningen av 1600-tallet, men vi vet ikke om han bodde på stedet. Om Anders Bremsrud, eller *Brennsrud* som det ble skrevet den gang, vet vi ikke stort mer enn at han var bonde og brukte *Rustad sag* sammen med Mats Oppsal på samme tid.

Det var på denne tiden at de marginale utkantgårdene i både Østmarka og Søndre Nordstrand, som den gang het Rudina, var under gjenrydding. En langvarig prosess var det før de gamle ryddningene fra høymiddelalderen ble «tatt opp igjen av ødet» og opparbeidet til selvstendige gårdsenheter – man regner gjerne 250 år eller mer. Det var et markert skille på jordbruksvilkårene i Østmarka og den tilgrensende «Oslohverfi» (Oslogrenda), som de fruktbare bygdelagene rundt Østensjøvannet ble kalt den gang.

Jørgensrud gjenreises

Både på Bremsrud og Jørgensrud var ødegårdsjorda blitt brukt sammen med Rustad, sikkert i en lang periode under ødegårdstida. Så ser det ut til Jørgensrud reiste seg som egen gård på første halvdel av 1600-tallet, med «Bremsrud der under». Det var Kronen (staten) som da eide gården. I skattematrikkel 1647 er Jørgensrud klassifisert som ødegård, som betyr at gården svarte en fjerdedel av full skatt. Mariholtet inne ved Elvåga ser ut til å ha blitt tatt opp igjen en eller annen gang på 1700-tallet.

I 1659 ble Jørgensrud pantsatt av Kronen til en privatmann, og noe senere, i 1663, ble Rustad med de underliggende ødegårdene Jørgensrud og Bremsrud solgt videre til bonden Lauritz Jenssøn Rustad. Det er nok samme Lauritz som oppgis som bruker av

Fint besøk på Bremsrud i 1903: Veslegutten Henry Heftye med sine foreldre Marie t.v. og Thomas T. Heftye. I midten mormor Minna. Bilde lånt ut av Cathrine Senje.

Jørgensrud femten år tidligere, i 1647, men han bodde sannsynligvis på Rustad hele tiden. Oppsitterne/husmennene på Jørgensrud og Bremsrud var således leietakere under Rustad, og hadde arbeidsplikt på gården.

Da Lauritz døde i 1676 overtok enken Magdalena. Hun bragte både Rustad, Jørgensrud og Bremsrud til sin nye mann, Torsten Gunderssøn Rustad. Senere arvet Torstens sønn, Lars Torstenssøn Langerud, disse gårdene.

Christen E. Biering og Elvåga sag

Så fulgte fire eierskifter før byborgeren Christen Eskildsen Biering ble eier av Jørgensrud i perioden 1733 til 1753. Hans navn er bevart

fordi han fikk den bratte åsen nordvest for Guldsmiden oppkalt etter seg. Bjerringsåsen kalles nemlig partiet på østsiden av Finfallåsen. Og man kan saktens lure på hvorfor. Biering bodde aldri her, men min teori er at han drev Elvåga sag på denne tiden (enten som eier eller leier), og at plassen Guldsmiden opprinnelig ble bosatt som sagmesterbolig, da den lå i nærheten av Elvåga sag.

Bierings kjøp av Jørgensrud var, slik jeg tror, for å forsyne oppgangssaga som lå mellom Sør- og Nord-Elvåga med tømmer fra egen skog. Antakelig ønsket han å kjøpe opp flere skogeiendommer i Østmarka, men da kom nok det driftige ekteparet Cudrio ham i forkjøpet.

Ekteparet Cudrios eiendommer

Ekteparet Peder og Karen Cudrio kjøpte Jørgensrud av Christian E. Biering i 1753. Tre år tidligere hadde de kjøpt Rustad. Og noen år før det (i 1737) var Peder blitt eier av den gamle ødegårdsjorda på Skraperud, der hvor Løkka og de tre Hullet-plassene senere ble ryddet. Engstykket Skraperud var faktisk starten på den etter hvert så imponerende godssamlingen til Cudrio-paret, som slo seg opp på skogsdrift og trelasthandel, og som i perioder av året skal ha bodd på gården Skullerud i kanten av Østmarka.

Tyve år etter kjøpet av Jørgensrud satt enke-madam Karen, populært kalt Cudriona/Cudrona, med størsteparten av Østmarka på sine hender. Hun eide tilsammen ti store gårds-eiendommer med tilhørende skog; nevnt er Skullerud, videre Rustad med sine underliggende gårdsbruk, Losby-eiendommen i Lørenskog, Krokhol i Ski, Rausjøskogene i Enebakk, og enda flere. Cudrona har satt flere spor etter seg i Østmarka. Det mest imponerende er nok «Cudrios vei», et intakt veiminne en snau kilometer sør for Ødegården. Kan hende reiste hun også bautaen på Spinneren.

Jørgensrud blir til Sarasbraaten

I mellomtiden hadde altså Sarasbraaten dukket opp som navn på gamle Jørgensrud. For det er liten tvil om at det var på Jørgens for-dums rydning at det vesle gårdsbruket/plas-sen Sarabråten gjenoppstod. Sarasbraaten er utvilsomt et kvinnenavn, slik som Mari-holtet nok også er.

Men hvem Sara var, forteller kildene oss intet om. Navnet kan tyde på at hun var den første som bodde her etter ødegårdstida, og

«Den hvite foss» i bekken fra Hauktjern sett fra veien litt sør for Sarabråten. Foto: Bjarne Røsjo

som brøt opp innmark på plassen. Eller hun kan ha gjort seg bemerket på andre måter. I alle fall er det så langt tilbake at de muntlige overleveringene er gått tapt. Som stedsnavn betyr *bråte* et oppbrutt stykke land, særlig hvor man samlet trærne i dynger og brente dem. Navnet «Brennsrud» kunne tyde på det samme, bare at gården het Bræmsrud i de tidligste kilder (1300-tallet), og da er ikke betydningen like enkel å forklare.

Deler av innmarka på Sarabråten i april 1903. Fotograf ukjent. Oslo bymuseum.

Navnet *Sarasbraaten* er nevnt første gang i 1737, på det eldste kartet vi har over dette området. Et minne fra en grensestrid mellom herrene Antoni Schøyendahl på Nordre Skøyen og Mads Schulz på Oppsal har vi i Trettestykkåsen, som fortsatt er navnet på åspartiet sør for Lille Haukåsen.

Betegnelsene Jørgensrud og Sarabråten ser ut til å ha gått om hverandre en tid på 1700-tallet. Sarabråten gikk så over til å bli det vanlige navnet på gården i muntlig tale, mens Jørgensrud fortsatte å være det offisielle gårdsnavnet i matrikkelen. Gården Jørgensrud bestod av Sarabråten og Bremsrud, så lenge gårdene/plassene eksisterte.

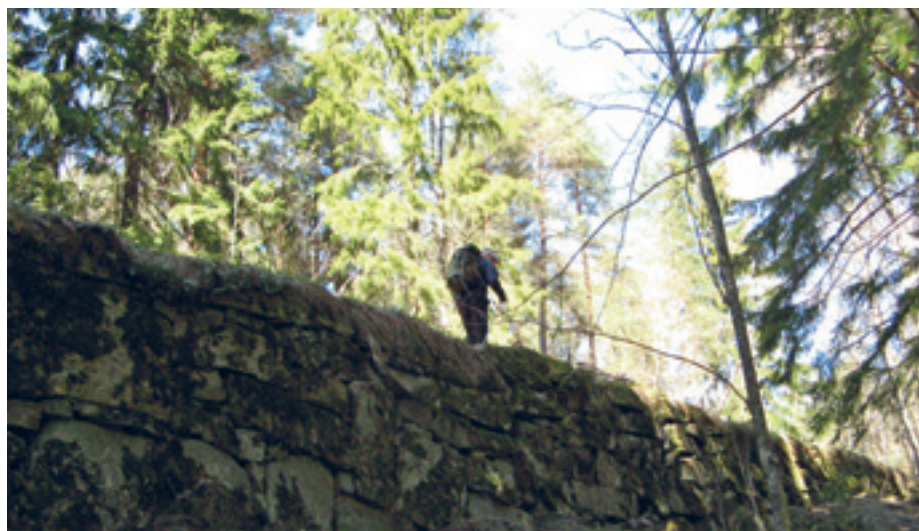
Etter Karen Cudrios død ble Jørgensrud overdratt til Ove Munch i 1799. Så var Peter Lumholtz eier i noen år, før Jørgen Young overtok i 1822. I 1838 ble Jørgensrud kjøpt av grosserer, fabrikk- og bryggerieier Christian Schou, som i sin tur overdro gården til Heftye.

På Sarabråtens tun, straks nordøst for sper-

restua, stod fra gammelt av et våningshus med såkalt akershusisk stueplan. Litt lenger øst stod de laftede uthus, med fjøs og stall, som vi kan se på gamle bilder. Husene kan ha stått her lenge. På plassene rundt om i Østmarka kunne de glisne husene bli brukt i 150 år eller mer, de ble gjerne flikket på og bygd på litt, og tjente som husvære til de omtrent ramlet sammen. Det var konsul Thomas Heftye selv som kalte huset for «Husmandsstuen», og han beholdt det øyensynlig som et pittoresk innslag på stedet. Husmandsstua stod her ennå i 1897, men så ble den revet.

Heftye-familien gjør sitt inntog

Thomas Johannessen Heftye må ha startet ganske umiddelbart med sine planer for Sarabråten, etter overtakelsen i 1852. For alt i 1854 var Sarabråtveien ferdig anlagt som kjørevei/kjerrevei fra Ulsrud via Nøkle vann til Sarabråten. Dette var et stort og påkostet veianlegg som erstattet de gamle stier og rideveier. Heftye anla også den berømte slyngveien Korketrekkeren, men det var noen år senere. I 1854 lot Heftye opptegne et «Kart

Veien mellom Ulsrudvann og Korketrekkeren – anlagt av Thomas Heftye i 1854. Foto: Lise Henriksen

over Sarasbraaten med Dalbak Skov», som nå var blitt hans eiendom. Tegningene av det nye huset forelå i januar 1855, fra arkitektene H.E. Schirmer og W. von Hanno. Og i 1856 ble Sarabråten innviet, etter at den såkalte sperrestua var blitt bygd etter mønster av en østerdalsk bondestue. Det rare var

at samme år som innvielsen fant sted døde både faren, Johannes Heftye, og svigerfaren, Jacob Meyer.

Etter lov om opphavsrett kan materialet i denne artikkelen ikke kopieres eller brukes videre uten ved avtale med forfatteren.

Litteratur og kilder

«Sør i Aker» 2005; årbok for Søndre Aker historielag; artikkelen «Gammel bosetning ved Nøkelevann og Elvåga i Østmarka», av Lise Henriksen. Fullstendig kildeliste står her.

Henning Sollied, *Akersgårder- hoved- bølens eierrekker*, Oslo 1947.

Skattematrikkelen 1647- II Akershus fylke. Universitetsforlaget 1969.

Folket i Oslo 1801, ved Gudrun Johnson, Oslo 1950.

Sør i Aker 2008; artikkel om «Plassene Guldsmiden og østre Guldsmiden i Østmarka», av Lise Henriksen.

Muntlige opplysninger fra Christine Cappelen Heftye.

Eldre kart.

Forpakterboligen med besøkende oppstilt foran, ca. 1870. Mannen på hjørnet i bakgrunnen er kanskje husmannen Kristian Jensen. Ukjent fotograf. Oslo Museum – oslobilder.no

Kjenner du Sara på Sarabråten?

Av Lars Rogstad

Kjenner du Sara på Sarabråten? Og hvem var Jørgen, som ga navn til Jørgensrud? Og hvem var det som ryddet plassen etter svartedauden?

Plassen vi i dag kjenner som Sarabråten het tidligere Jørgensrud, og det har bodd folk på Jørgensrud og Sarabråten i mange hundre år. Det er i første rekke Thomas Heftye vi kommer på, hvis vi skal nevne et navn blant alle som kan knyttes til stedet. Men

Heftye bodde sannsynligvis aldri selv på Sarabråten; verken senior eller junior.

Vi vet ganske mye om Heftyes venner og omgangskrets; om konsulter og prinser og diktere, men lite om de som bodde og drev

«Sarabraaten» på Milekart (Darrel/Friis) fra 1796. Østensjø lokalhistoriske bilder – original i Kartverket.

på Sarabråten, i hverdag og strev året igjen-nom. I denne artikkelen skal vi trekke fram noen av de mange mer ukjente som bodde og arbeidet her.

Jørgensrud – det første kjente navnet

Utviklingen av Jørgensrud følger det vanlige mønsteret for mange tilsvarende gårder og plasser, med nyrødning og etablering som følge av befolkningsveksten i middelalderen. I tillegg til Jørgensrud er sannsynligvis Bremsrud, Grav (Ødegården) og en gård inne ved Elvåga ryddet i middelalderen. Etter svartedauden ble disse fjerntliggende gårdene liggende øde, og først utover på 1700- og 1800-tallet ble de tatt opp igjen som gårder med fast bosetting.

Jørgensrud var eid av Oslo Bispestol fram til reformasjonen i 1537. Jørgensrud er nevnt

i skriftlige kilder som gård i Aker både i 1578, 1617 (*Jørgensrudt*) og 1723 (*Jørgenrud*). Den første kjente skriftlige kilden fra 1578 viser til en oppføring i Akershus Lensregnskaper.

I skattematrikkelen for 1647 er Jørgensrud oppført som en ødegård, med en bruker som heter Laurids Jørgensrud. Denne Laurids er altså den første navngitte personen vi kjenner til på gården, bortsett fra Jørgen, da – men han vet vi altså ikke noe mer om.

Utover på 1600- og 1700-tallet er det en rekke eiere og brukere. Jørgensrud er vekselvis omtalt som egen gård, eller sammen med Bremsrud, eller som en plass under Rustad gård. Amund Kvein har en omfattende beskrivelse av dette i sin artikkel om Jørgensrud i boka «Bøler er stedet».

Sarabråten dukker opp

Navnet Sarabråten dukker opp i kildene på et kart fra 1796, som nytt navn på den gamle plassen. Vi kjenner ikke navnet på noen av de som bodde på Sarabråten tidlig på 1800-tallet, for i den detaljerte folketellingen for 1801 er verken Sarabråten eller naboplassen Lutdalen nevnt. Men vi finner *Brimsrud* (Bremsrud), og her bodde Gulbran Jensen sammen med kona Inger Svensdatter og fem barn. Dessuten enkemann og skomaker Peder Fridriksen (losjerende), og to husmenn med familier.

Husmennene er ikke nevnt med navn, og heller ikke hvilken plass de drev, men det er ikke utenkelig at dette er Sarabråten og Lutdalen. Det var i det hele tatt mye fram og tilbake i skifter, tellinger og manntallslist

Hand.	Navn	År	Yrke
118	Hans Elias	42	Husmand
119	Judithe Andersdatter	43	
120	Andreas Hansen	1	
121	Halvor	1	
122	Anne Hansdatter	10	
123	Karen	9	
124	Elisabeth	7	

Mandtalsliste, Nedre Gjelderaasfjordingen, Akers sogn, 1843. Oslo byarkiv

på 1700- og 1800-tallet med hvilke plasser som ble nevnt sammen med hvilke gårder, og hva som var husmannsplass og hva som var egen gård. Og dermed ikke alltid like enkelt å nøste opp i etterkant.

Hans Eliassen fra Sarasbraaten

De første som står fram for oss med navn fra Sarabråten finnes i en manntallsliste for Aker sogn fra 1834. Her finner vi følgende personer for plassen *Sarasbraaten*:

- Hans Eliassen, 42 år, husmand
- Judithe Andersdatter, 43 år
- Andreas Hansen, 1 år
- Halvor Hansen, 1 år
- Anne Hansdatter, 10 år
- Karen Hansdatter, 9 år
- Elisabeth Hansdatter, 7 år

Disse var ikke helt alene her inne på skauen. På naboplassen Lutdalen bodde nemlig Jahn Erichsen og Kjerste Pedersdatter, sammen med Kjerstes datter Marie Pedersdatter.

Bodde Heftye noen gang på Sarabråten?

Heftyes firma kjøpte Sarabråten i 1840, og Thomas J. Heftye bygde nye hus (sperrrestua)

i 1856. Men vi finner ikke noen spor etter Heftye i kildene for hvem som bodde på Sarabråten. Ingen Heftye er nevnt i folketellinger eller manntall der Sarabråten nevnes, men derimot er det en rekke andre personer som er bosatt på Sarabråten. Heller ikke Heftye junior brukte Sarabråten som fast bosted, men mer som fritidsbolig i lengre eller kortere perioder. Deres faste bosted har nok alltid vært i Kristiania eller i en av de nære forstedene.

I folketellingen for 1865 er *Sarasbraaten* omtalt som et passelig stort bruk, med to hester, tre kuer («stort kveg») og to sauer, og avlingen er anslått til ½ (tønne) bygg, to (tønner) havre og fire (tønner) poteter.

De dyrket altså korn her inne på de bratte åkerlappene ned mot Nøkle vann. Og det bodde i alt åtte personer på plassen: Husmannen Kristian Jensen og kona Ellen Olsdatter, deres tre små sønner, Kristians far Jens, og de to tjenestefolkene Helene Olsdatter og Ole Olsen. Begge tjenestefolkene kommer fra Vinger og har samme etternavn som husmannskona Ellen. De er også omtrent på samme alder – så kanskje de er

Sarabråten en vakker vårdag i 1903. Ukjent fotograf, Oslo Museum, Byhistorisk samling.

søsken som slo følge med Ellen når hun giftet seg med Kristian og flyttet til Sarabråten.

Thomas J. Heftye var bosatt på Frognæs i Vestre Aker i 1865. Det var antakelig Kristian, Ellen, Helene og Ole som styrte med hus og kjøkken når han holdt sine store selskaper. Framover på 1800-tallet er Thomas Heftye fortsatt bosatt i Drammensveien på Frognæs, jf. folketelling 1885.

Sara på Sarabråten

I den landsomfattende folketellingen i 1891 finner vi fortsatt Kristian Jensen, og nå er han «oppgradert» fra husmann til forpakter. Det bor ni personer på Sarabråten, men nå bor ikke lenger Jens (Kristians far) her. Ole Olsen (Ellens far og enkemann) har kommet

flyttende fra hjembygda Vinger. Videre har de tatt til seg to pleiebarn som understøttes av Kristiania kommune. De tre sønnene er flyttet hjemmefra, men siden sist har de fått datteren Sara Elise – den første Sara vi kjenner til! Men hun var helt sikkert ikke den første ved navn Sara i Sarabråtens historie.

I 1900 er det ikke lenger Kristian Jensen som forpakter Sarabråten, men Anders Magnussen fra Värmland i Sverige:

- Anders Magnuss(en). Jordbrugsarbeider, bor i Drengstubygningen
- Marie Magnuss(en). Husgjerning, bor i Drengstubygningen. Gift med Anders
- Else Ols(en). Tjener. Husgjerning og Kreaturstel. Bor i Drengstubygningen

*Thomas Thomassen Heftye bøyer seg over en barnevogn, 1898.
Ukjent fotograf. Oslo Museum – oslobilder.no.*

- Peder Kristians(en). Tjener. Gaardskarl, gaardsarbeide. Bor i Staldbygningen

Thomas Thomassen Heftye er på dette tidspunktet stasjonert som svensk/norsk militærattaché i Paris.

Nå er det tydelig at det går nedover både med gårdsdrift og selskapelighet. I 1910 er det nemlig kun to voksne bosatte på Sarabråten: Forpakteren Peter Kristiansen og kona Johanne. Peter er den samme (Peder) som var gårdskar i 1900, og han er født på naboplassen Lutdalen. I tillegg til Peter og Johanne finner vi tjenestejenta Astrid Jensen (14 år) og det tre år gamle pleiebarnet Kristian Ludvig Vartiniusen.

Skogsarbeiderne flytter inn

Thomas Thomassen Heftye solgte Sarabråten til Aker kommune i 1911, og den store drag-

estilvillaen ble revet i 1917. Men det fantes fortsatt både hus og folk på stedet. Peter og Johanne Kristiansen fortsetter som forpaktere, men nå for den nye eieren Aker kommune. Peter dør under tømmerfløting om kring 1917, sannsynligvis i et av vassdragene i Nordmarka, men Johanne fortsetter å bo på Sarabråten.

I 1922 bor ikke lenger Johanne på Sarabråten – det betyr kanskje at hun er død – men nå finner vi skogsarbeideren Trygve Olaf Bakken(e) sammen med kona Dagmar (husmor). Det tyder på at plassene ved Nøkle vann nå ble brukt til boliger for skogsarbeidere, for på Lutdalen bor ektefolkene Marie og Kristian Jens Hansen samt leieboeren Kristian Marius Johannesen. Begge mennfolkene er skogsarbeidere, mens Marie er husmor.

Trygve og Dagmar blir ikke boende så lenge, for i 1925 flytter Hans Amundsen og kona Bernharda Jondine Otilie til Sarabråten. Og de blir boende lenge, helt til 1943.

Hans og Harda (som regel kalte hun seg dette) hadde to små barn da de kom flyttende til Sarabråten. Sønnen Anton var 7 år og datteren Asta Otilie var 6 år, så nå ble det igjen småbarn og lek på de gamle spaserveiene til Heftye og i skauen. Familien Amundsen kom flyttende fra plassen Nordli i Østre Aker.

Barna blir boende på Sarabråten, og i 1935 er datteren fortsatt skoleelev. Da er hun 16 år, og er kanskje ferdig med middel- eller realskolen. Uansett er det sikkert ganske lang skolevei for henne. Sønnen Anton bor også hjemme og er læregutt ved O. Jakobsens

maskinverksted i Hans Nilsens Hauges gate på Sandaker. Det var også lang reisevei til og fra arbeid!

Kafedrift i skogen

Når Hans Amundsen kommer flyttende til Sarabråten er han oppført som «løsarbeider» i det kommunale valgmannstallet for Aker. Men han stiger i gradene, og etter hvert blir han skogsarbeider, før han på folketellingsskjemaet for 1939 titulerer seg selv som «cafedrivende, Sarabråten». Nå er tømmerhuggeren borte til fordel for kafeverten, og er dette et uttrykk for hvordan han selv ønsker å framstå i de offentlige protokollene?

I 1945 finner vi Harda Amundsen i Østmarkveien 10 på Oppsal. Hun er fortsatt husmor og 50 år gammel, men mannen Hans finner vi ingen spor av. Kanskje bor de ikke lenger sammen, eller så er Hans død. Etter dette overtar familien Kjølén på Sarabråten, og den historien kan du lese mer om i Even Saugstads artikkel i dette nummeret.

Tjenerskapet på Sarabråten, ca. 1860. Kokke, fire jenter og to kusker. Ukjent fotograf – Østensjø lokalhistoriske bilder

Vi vet altså ikke hvem som ga plassen Jørgensrud sitt navn, og vi vet heller ikke hvem som var den første Sara på Sarabråten. Men både den ukjente Jørgen og den ukjente Sara, og mange andre, skal ha takk for at de var delaktige i å gi oss et sted som byr på flotte naturopplevelser ved Nøklevann.

Kilder:

Folket i Oslo 1801. Norsk Arkivbyrås forlag, Oslo, 1950

Manntallslistor Aker, 1832–1845. Oslo byarkiv. Noen også publisert på nett: <http://www.byarkivet.oslo.kommune.no/slektshistorie/akermanntall/>

Oluf Rygh: Norske Gaardnavne

Digitalarkivet, statlige folketellinger. <http://arkivverket.no/Digitalarkivet>

Kommunale folketellinger for Aker, Oslo byarkiv

Kommunale valgmannstall Aker, Oslo byarkiv

Bydel Bøler: – Bøler er stedet. Bøler, 2000

De to Heftyene på Sarabråten

Av Bjarne Røsjø

Thomas Johannessen Heftye (1822-1886) brukte Sarabråten som feriested og representasjonsbolig. I 1886 overtok sønnen Thomas Thomassen Heftye (1860-1921), som bygde dragestilvillaen.

Friluftsmannen Heftye

Thomas J. Heftye var bankmann, konsul og friluftsmann. I dag er han mest kjent som pådriver for friluftslivet i Norge, blant annet for å ha oppfordret til skigåing på sine eiendommer i området rundt hovedstaden, deriblant landstedet Sarabråten og Frognerseteren. Sammen med Åsmund Olavson Vinje, som var en hyppig gjest på Sarabråten, startet Heftye Den Norske Turistforening i 1868. Det er også han som har fått oppkalt en gate i Oslo etter seg.

Thomas J. Heftye inviterte alt som kunne kripe og gå av selebriteter; som Bjørnstjerne Bjørnson, Ole Bull, Jonas Lie, P. Chr. As-

bjørnsen og Henrik Ibsen, til Sarabråten. Hit kom også konger og dronninger, prinser og prinsesser fra inn og utland. Hit kom høytstående forretningsfolk og profilerte redaktører, for ikke å glemme vanlige turfolk.

Embedsmannen Heftye

Sønnen Thomas T. Heftye var offiser, ble telegrafdirektør, Venstre-politiker og var i to korte perioder statsråd i Forsvarsdepartementet. Han eide Sarabråten fra 1886-1911.

Thomas T. Heftye var en av seks samfunns-
topper som omkom i en togulykke ved Nidar-
eid i Trondheim natt til 19. september 1921.

Kilde: Wikipedia.

Sarabråten kom i Thomas J. Heftyes private eie da han (bildet) overtok eiendommen fra familiens bankierfirmaet i 1852. Foto: Wikimedia Commons

Sønnen Thomas T. Heftye var blant annet forsvarsminister i to perioder. Foto: Wikimedia Commons

Aker herredsstyre på
befaring med Sara i 1906.
Foto fra Akersposten

Sara – Nøklevanns hvite svane?

Av Arne Egil Sagen

Utsikten fra Sarabråten inviterer til en tur på Nøklevann, og Thomas T. Heftye skaffet seg flere båter for å kunne invitere sine gjester ut på vannet. Men båtlivet fikk en effektiv stopp i 1911, da Aker kommune kjøpte hele eiendommen for å innlemme Nøklevann i byens drikkevannsforsyning.

Sommeren 1906 var Aker Herredsstyre og herredsfunksjonæren på befaring ved Nøklevann og Sarabråten. Akersposten hadde utrolig nok en presentasjon av denne befaringen, både med bilde og tekst:

«Under munterhed og liv gled båtene ut fra bryggen. Den ene af båtene, Sara, er en imitation av en hjuldampbåd. Inne i maskinrommet sidder et par mann og sveiver, og oppe på kommandobroen sees skogvogter Feragen som en dominerende skibsfører. Den falske skorstenen bag kommandobroen vækker megen munterhed. Så glider bådene forbi de skogklædte åser og de få, enslige liggende gårde i den stille formiddagsstemning. På

Bremsrud hilses det med flaget, og vi hilser igjen.»

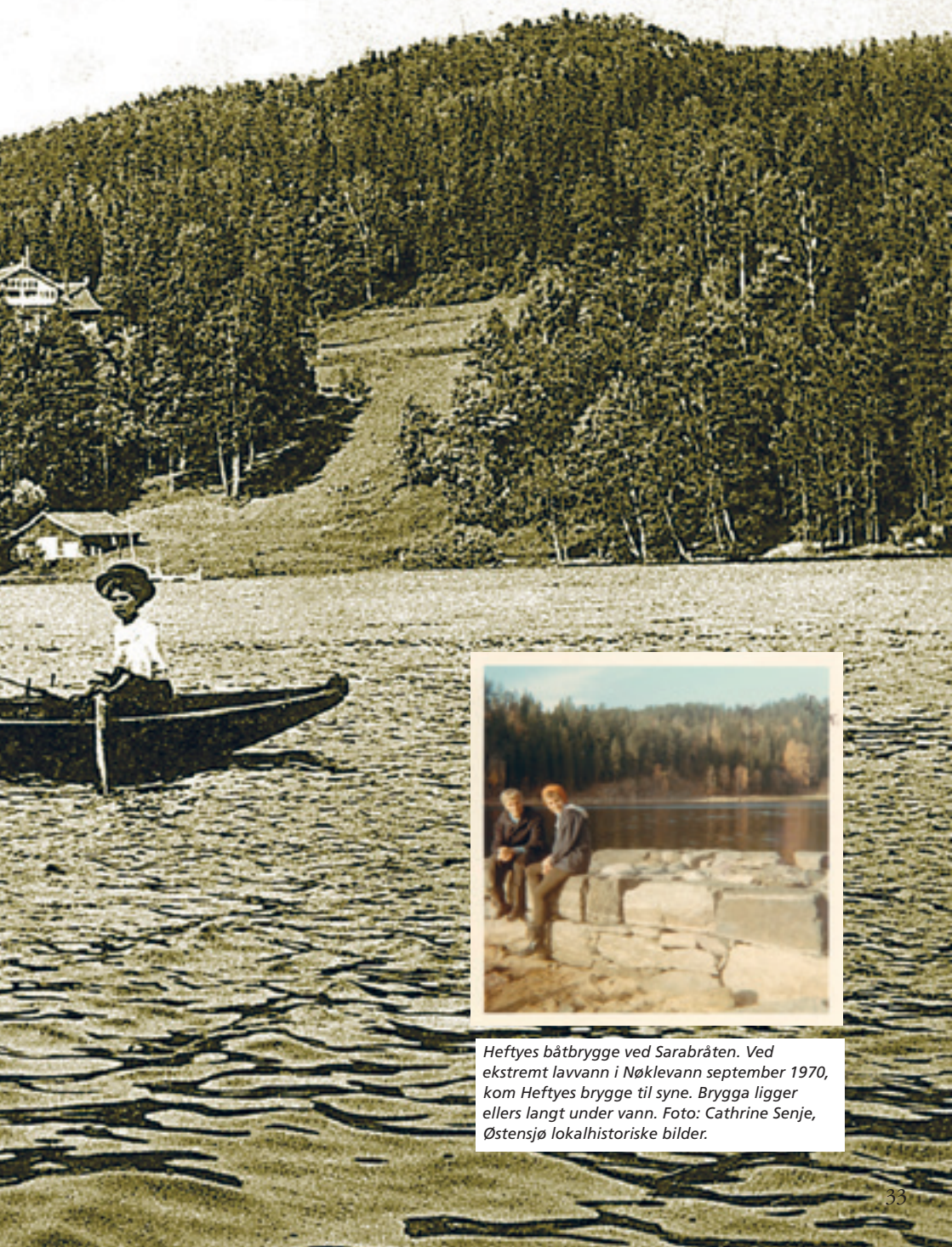
Tre båter til forlystelse

Thomas T. Heftye hadde tre båter til gjestenes forlystelse: Hjulbåten «Sara», robåten «Dragen», og nordlandssjekta «Marie». De to sistnevnte er lite omtalt, og det er ikke så rart at hjulbåten tok mesteparten av oppmerksomheten. Båten er sannsynligvis Norges eneste muskeldrevne hjulbåt gjennom tidene!

«Sara» ble nemlig drevet frem av to skovler med fast forbindelse. Kraften kom fra to sveiver som satt mellom skovlene, og ble

Rotur på Nøkelevann, ca. 1910. Foto fra gammelt postkort, J. H. Küenholdt.

Heftyes båtbygg ved Sarabråten. Ved ekstremt lavvann i Nølevann september 1970, kom Heftyes brygge til syne. Brygga ligger ellers langt under vann. Foto: Cathrine Senje, Østensjø lokalhistoriske bilder.

betjent av to mann som slet hardt her når herskapet ville ut på vannet. Sannsynligheten taler imidlertid for at båten ikke på noen måte ble brukt for å komme fra den ene enden av vannet til den andre. Den var nok mer ment som en demonstrasjon av oppfinnsomhet og opplevelse, noen meter ut fra bryggen og båthuset nedenfor Sarabråten.

Når man studerer bilder av «Sara», ser man ganske fort noe som ser ut som en skorstein, og spekulasjonene har vært mange på hva dette kunne være. En teori gikk ut på at det var en liten ovn om bord, for å kunne koke kaffe eller lignende, men teorien ble forkastet like fort som den kom. Sannheten er nok at skorsteinen ble lagd for å gi inntrykk av at dette var en dampbåt å la Skibladner, Mjøsas hvite svane. Dette støttes jo klart av beskrivelsen fra befaringen i 1906, der «den falske skorsten vekker meget munterhed».

Vannstanden ble hevet

Bildet i Akersposten fra 1906 viser også «Sara» i en vinkel som ikke er den vanligste. På de aller fleste kjente bilder er det langsiden som vises, med de festkleddede passasjerer poserende stående i båten, tydeligvis arrangerte og ikke tilfeldige bilder. På bildet fra 1906 ser vi isteden både «Sara», «Dragen» og «Marie» liggende ved bryggen. I 1923 ble vannstanden i Nøkle vann hevet med to meter, og da forsvant både bryggen og den «snarveien» som Thomas T. Heftye anla i nordenden av Nøkle vann for å gjøre veien til Ulsrud vann litt kortere.

Det er lett å spekulere på hvor båtene var på vinteren, isen på Nøkle vann kan bli både tykk og kraftig, og kunne sikkert skade skovlene på Sara. Sannsynligvis ble nok alle tre

båter dratt på land, og Sara sikkert satt inn i båthuset, men hvordan fikk de det til uten å skade skovlene? Her er det ubesvarte spørsmål som trenger fantasi og kreativitet fra engasjerte hoder!

Hvor ligger restene av «Sara»?

Da Aker kommune kjøpte siste del av Sarabråten-eiendommen i 1911, fikk Thomas T. Heftye beskjed om at båtene på vannet måtte fjernes. Kommunens mann tilbød Heftye 50 kroner for «Sara». Selv om dette var mye penger for drøyt hundre år siden, syntes eieren dette var et skambud, og han beordret noen av sine tjenestekarere å hugge opp båten. Historien vil ha det til at den staselige hjulbåten ble fylt med stein og slept over mot den andre bredden av vannet. Her ble det hugget hull i båten, og den gikk til bunns.

Hjulbåten Sara i 1915. Foto: Norsk Folkemuseum

Etter at drikkevannsrestriksjonene på Nøkle vann ble opphevet i 1983, er det fritt fram for alle aktiviteter på og ved vannet – også båttrafikk med hjulbåt! Og det er mange som har dykket og lett etter restene etter Sara på Nøkle vanns mudrete bunn, foreløpig uten hell.

Nøkle vann sett fra Sarabråten. Foto: Steinar Saghaug

Fakta om Nøkle vann:

- Navnet kan komme fra det gammelnorske «Mikilvatnet» som betyr «Storvannet», eller rett og slett fordi det har form som en nøkkel.
- Arbeidet med demningen ved Rustadsaga ble påbegynt i 1899, fordi vannet skulle innlemmes i drikkevannsforsyningen. Demningen var ferdig i 1903, og vannstanden ble da regulert opp fem meter.
- I 1923 ble vannet demmet opp ytterligere to meter. Myrene innover mot Sørli ble da satt under vann, og etter en tid begynte torv å flyte opp og drive ut i drikkevannet. Kommunen bygget derfor en steinmur ut mot selve vannet, for å holde myrområdet på plass.
- I 1983 ble Nøkle vann tatt ut av drikkevannsforsyningen, og dermed frigitt for alminnelig bruk.
- Nøkle vann er Østmarkas tredje største vann med 0,79 km².
- Det finnes elleve ulike fiskearter i Nøkle vann, og det er tatt ørret på 4,4 kg.
- Nøkle vann ligger 164 meter over havet.
- Største dyp er 36 meter.
- Lengden på turveien rundt Nøkle vann er 8,5 km.
- En padlerunde på Nøkle vann (uten å gå innom alle viker) er på ca. 6,5 km.
- Nøkle vann Ro- og padleklubb ble stiftet i 1987, og klubbanlegget åpnet i 1993.

Trikkelinjen slik den var planlagt fra Oppsal til Sarabråten på sporveiskomiteens kart. Original i Oslo byarkiv.

Da trikken skulle gå til Sarabråten

Av Knut Helge Midtbø

I 1919 la Kristiania og Akers sporveiskomite fram en innstilling om en trikkelinje til Oppsal og videre helt inn til Sarabråten. Kanskje det er like greit at planene ikke ble realisert.

Østensjøbanen ble åpnet som bybane til Oppsal i 1926 og videre til Bøler i 1958. Men hovedstadens trikkeplanleggere hadde opprinnelig mer vidløftige planer for trikkenettet. I «Indstilling fra Kristiania og Akers sporveiskomite», som kom i september 1919, vises det tydelig at den østgående trikkelinjen ble planlagt helt fram til Sarabråten. Valget av trasé ble blant annet beskrevet slik: «... forbi Høienhall teglverk til Opsal, det foreløbige endepunkt for banen. Det er imidlertid en

forutsetning at linjen senere skal føres til Sarabråten.»

Planen var på 35 sider og hadde et flott kart som vedlegg. I Oslo bys historie blir denne ideen omtalt som fremsynt. I dag virker det litt merkelig at komiteen i 1919 slo fast at trikkelinjen skulle føres helt inn til Sarabråten. Nøkelevann var jo for lengst båndlagt til drikkevann, og dragevillaen på Sarabråten var revet to år tidligere.

Stor utfart til Nøklevann

Østmarka lå nær de tett befolkete bydelene øst og nord i Kristiania, og det var stor utfart til Nøklevann og innover i marka. Vi vet at området rundt Sarabråten hadde en spesiell stilling, med store idrettsarrangementer og flere hoppbakker. Det var også et godt utgangspunkt for turer videre innover i marka. Derfor var det kan hende en naturlig tanke for komiteen at banen måtte gå helt inn hit.

Traseen var planlagt å følge veien fra Oppsal og innover forbi Beverlia, Ulsrudvann og ned langs veien og Korketrekkeren, for så å gå rundt nordenden av Nøklevann og opp til Sarabråten. Selv om vi tenker oss en lettbygd trikkelinje og ikke jernbanestandard, så virker dette i dag som en ekte skrivebords-

plan. Det ville blitt ganske kronglete å planere for en trikkelinje ned langs Korketrekkeren.

Områdevernet ble styrket

Østensjøbanen til Oppsal var klar i 1926 og allerede et godt utgangspunkt for turer i Østmarka. Strekningen ble senere ombygd, og åpnet som en del av T-bane-nettet i 1967.

Hvis vi tillater oss å se for oss trikk inn til Sarabråten fra 1928, kunne nok utfarten til Nordmarka fått noe sterkere konkurranse fra Østensjøbanen enn det den fikk. Men denne typen spekulasjoner er nå mest noe å fable med. Det ble aldri bygd noen trikk inn til Sarabråten, og vernet av området er nok blitt styrket av det.

Nøklevann i høstprakt. Foto: Cathrine Sjøberg

Fra arrangementet ved Milorg-minnesmerket i 1947. Ukjent fotograf – Østensjø Lokalhistoriske bilder

Til minne om ni unge frihetskjempere

Av Steinar Saghaug

Milorg-bautaaen på Sarabråten er reist til minne om ni unge Milorg-jegere som ble ofre for to Gestapo-aksjoner 13. februar 1945. I løpet av denne ene dagen ble to Milorg-jegere skutt, mens syv ble arrestert og senere henrettet. Også faren til en av Milorg-jegerne ble skutt.

Milorgtropp 13132 var en meget aktiv tropp som tilhørte Milorg-området 13130, sannsynligvis det største og mest velorganiserte i landet, med vel 850 mann. Områdesjef Terje R. Diesen har gitt en veldokumentert framstilling av virksomheten i årboka for Søndre Aker Historielag for 1986.

Vinteren 1944-1945 hadde troppen, sammen med andre milorgtropper, gjennomført en rekke aksjoner mot tyske anlegg i Oslo. Milorgtropp 13132 utførte sin siste aksjon 12. februar 1945, og dagen etter slo Gestapo til. Først ble tre jegere arrestert. Én forsøkte å flykte, men ble skutt. Sent på kvelden trengte

Gestapo seg inn til en annen familie. Her falt én tysker og én milorg-jeger til. Også faren hans ble skutt.

Senket i Oslofjorden

Gestapo brukte grusomme torturmetoder. Alle de syv arresterte ble henrettet 17. mars 1945. Som ledd i Gestapo-terroren ble de deretter senket i Oslofjorden.

Etter krigen mente kameratene i troppen at Østmarka ville være et godt sted for et minnesmerke. Avdukingen av Milorg-bautaaen ved Sarabråten fant sted ved et stort og høytidelig arrangement 16. juni 1946.

I ettertid kan vi konstatere at Sarabråten var et godt stedsvalg. Stedet er et sentralt punkt for historiske minner i Østmarka. Navnene på de syv som ble henrettet står på bautaen, sammen med navnene til de to som ble skutt i kamp. De etterlatte fikk et sted å gå til med sine minner og tanker.

Årlige minnestunder

Østmarkas Venner har de siste 27 år, på 7. juni eller tilliggende dag, arrangert minnestund ved Milorg-bautaen. Først var det Milorg-foreningen, og senere Bøler Vel og Fellesråd, som hadde ansvaret. Ved arrangementene har vi hatt medvirkning fra Milorg, musikkorps, sangkor og kunstnere. Mest imponerende er nok talerrekken av ledende Milorg-folk, toppolitikere og landskjente kulturpersonligheter.

Den personen som har bidratt mest og sterkest til arrangementene, er uten tvil Kai Ekanger. Han har også bidratt til denne artikkelen, og skal ha en stor takk for sin innsats.

Milorg og Gestapo

- Milorg var navnet på en militær motstandsorganisasjon som ble bygget opp i Norge i løpet av andre verdenskrig. Formålet var å forberede frigjøringen av landet, og å støtte en eventuell alliert invasjon. Under frigjøringsprosessen i mai 1945 hadde Milorg en styrke på ca. 55 000 soldater.
- Geheime Staatspolizei (Gestapo) var det offisielle sikkerhetspolitiet i Tyskland under nasjonalsosialismen og i de okkuperte områdene under andre verdenskrig. Hovedoppgaven til Gestapo i Norge var å bekjempe motstandsbevegelsen.

Stor oppslutning

Neppe noe annet privat arrangement ved andre krigsminnesmerker har vært gjennomført hvert år helt fra krigens tid og har samlet så mange deltagere. Tidligere statsminister og konsentrasjonsleirfange Trygve Bratteli takket under sitt besøk på Sarabråten for at lokalbefolkningen æret de falne og minnestøtten.

Oppslutningen har i snitt dreid seg om fra 300 til 500 deltagere. Oppmøtet var ekstraordinært stort da Kong Harald V var til stede i 2001 og samlet over 1200 deltakere.

I 2001 var kong Harald hedersgjest på markeringen ved Milorg-bautaen 7. juni. Foto: Espen Bratlie

Det er ikke plass til å nevne alle de 49 hovedtalerne som har talt på Sarabråten, men la i alle fall noen være nevnt: Jens Chr. Hauge, Terje R. Diesen, Gunnar Sønsteby, Claus Helberg, Trygve Bratteli, Erik Bye, Åse Kleveland, Jo Benkow, Yngve Hågensen, Per Ditlev-Simonsen, Kristin Krohn Devold, Grete Faremo, Jens Stoltenberg og sist Oslo ordfører Fabian Stang i 2013.

Søstrene Reidun og Helene minnes gamle tider ved Nøkle vann sammen med Even Saugstad.

Foto: Torbjørn Ouren

Den siste familien på Sarabråten

Av Even Saugstad

Familien Kjølén flyttet inn i Heftyes gamle kuskebolig på Sarabråten våren 1943, og datteren ble boende med sin familie helt fram til 1963. De ble den siste familien som hadde adresse Sarabråten.

Reidun glemmer aldri flyttingen i 1943. Da de kom til veiknuten og brua ved «Korke-trekkeren», Thomas Heftyes gamle bru på veien inn til Sarabråten, måtte de nemlig løfte toppen av flyttelasset ned fra lastebilen. Brua var for lav og flyttelasset for høyt.

Familien Kjølén var på vei fra Høybråten til Sarabråten, året var 1943. Far Olaf jobbet i skogen for Aker kommune og fikk derfor

leid stedet på samme måten som familien Amundsen som hadde bodd her noen år og nå hadde flyttet til Østmarkveien på Oppsal. Den nyinnflyttede familien besto av seks personer: Mor, far, en sønn, og tre døtre. Den yngste, Reidun, var åtte år.

– Ingen av oss hadde noe imot å flytte ut i skogen, selv om det var langt mer primitivt enn der vi bodde tidligere, sier hun i dag.

De flyttet inn i den såkalte kuskeboligen som sto igjen etter Thomas Heftyes tid på Sarabråten. Det var fortsatt et historisk sus over stedet, og det var spennende for barna å klatre rundt i ruinene etter den store dragestilvillaen og gå de gamle spaserveiene, men familien som nå bodde her tenkte ikke så mye på storfolket som hadde tråkket rundt på tunet her 50 – 60 år tidligere.

– Etterkommere av Heftye-familien var aldri her mens vi bodde på Sarabråten. Så vidt vi vet, i alle fall, sier Reidun, som nå har etternavnet Normann. Hun er en meget sprek pensjonist, som gjerne viser rundt blant ruiner og svake rester av hageplanter på Sarabråten sammen med søsteren Helene (f. 1932) og broren Jens (f. 1933). Familien bestod forøvrig av storesøster Gerda (f. 1929), mor Gudrun (1908 – 1974) og far Olaf (1904 – 1987).

Hjulbåten «Sara»

– Her gikk stien opp til Branntårnet, forklarer de tre søsknene. Den stien tråkket faren ofte. For i tillegg til å jobbe i skogen med hogst, måtte han ta sin tørn som brannvakt i tårnet på Haukåsen i tørre perioder. En annen som ofte satt brannvakt i tårnet, og ofte besøkte familien på Sarabråten, var Hans Sørli. Han bodde hele sitt liv på plassen Sørli på andre siden av Nøklevann. Hans Sørli's far, som også het Hans, var en god venn av søsknenes bestefar Kristian Berntsen, og også han var hyppig gjest på Sarabråten.

– Sørli senior pekte ut hvor hjulbåten «Sara» ble senket, forteller Jens Kjølén, som i likhet med veldig mange andre ville likt å se den håndsveivete hjulbåten igjen flyte på Nøklevann. Båten ble senket omkring 1911, da

Kuskeboligen omkring 1949 med mor Gudrun og bestemor Hilda på trappa. Foto utlånt av Helene Fallet

kommunen ville ha minst mulig aktivitet på vannet som noen år tidligere hadde blitt drikkevannskilde for Aker. Hans Sørli sr. var blant Heftyes husmenn som hadde jobben med å sveive båten framover, og han hadde også den triste oppgaven å få den senket.

Dramatikk under krigen

Familien flyttet inn på Sarabråten under krigen. Det bød på utfordringer og skremmende episoder, særlig for barna som skulle på skolen. De måtte passere Østmarksetra hvor tyskerne hadde tatt tilhold. Her var det bevæpnede vaktposter, piggrådgjerder og kontroll med alle som skulle passere. Tyskerne drev også med våpentrening langs barnas skolevei i skogen.

Skoleveien var lang. Om sommeren hoppet de fra stein til stein på restene av veifyllingen som Heftye hadde fått anlagt over nordlige delen av Nøklevann. Om vinteren gikk de på ski til Bjerke ved Ulsrudvann, og til fots

Tre generasjoner på Sarabråten 1953: mor Gudrun, bestefar Kristian Berntsen og Helene. Foto utlånt av Helene Fallet

derfra til Østensjø skole. Mot slutten av krigen ble skolen rekvirert av tyskerne, så da fikk de undervisning i midlertidige lokaler på Nordre Skøyen hovedgård. Sarabråten-barna hadde også noen ganger følge med dattera på Mariholtet på skoleveien.

Selv om tyskerne var redde for skogen og nødig beveget seg langt inn i dette området, hadde de noen razziaer og lette blant annet etter flyktninger, våpen og radioapparater på Sarabråten.

– Særlig interesse fikk de for mors symaskin, som de trodde var en radio, forteller Reidun. Far Olaf sørget ved flere anledninger for mat og annen hjelp til flyktninger som var på vei over mot Sverige.

De hadde også mindre dramatiske møter med okkupasjonsmakten. Sarabråten-barna husker at flere av soldatene som var stasjonert på Østmarkssetra, ville prøve seg på ski. De fikk kyndig veiledning fra Kjølén-familien både i slalåm og langrenn.

– Dette var vanlige ungdommer som var lei av krigen og aller helst ville hjem. På denne måten fikk de seg litt adspredelse i hverdagen, forklarer Reidun.

Etter krigen, i 1946, ble Milorg-bauten reist på Sarabråten til minne om ni aktive hjemmefrontfolk som falt under krigen. Sarabråten-barna husker spesielt godt en mor som hadde mistet sin sønn. Hun kom ofte til minnesmerket og satte ned blomster og sørget.

Uten vann og strøm

Familien på Sarabråten måtte klare seg uten innlagt vann og strøm. Vann hentet de i et oppkomme like nord for kuseboligen. Vannreservoaret Heftye hadde fått bygget med rør helt inn i det store og herskapelige huset, hadde ikke vært i bruk på mange år. Etter noen år på stedet fikk familien imidlertid satt dette i stand igjen, slik at de kunne få innlagt vann på kjøkkenet. Men drikkevann hentet de stadig fra oppkommet.

Telefon hadde de, men lys ble besørget av parafinlamper. Varme kom fra vedovnen, og toalettfasilitetene var utedo, selvfølgelig. Når

Den siste familien på Sarabråten: Helene sammen med døtrene Wenche og Torunn utenfor Kuskeboligen ca 1961. Foto utlånt av Helene Fallet

håret skulle vaskes, var det å såpe inn håret og bøye seg ned under takrenna.

Sju år etter at siste familie var flyttet fra Sarabråten, ble det strøm til stedet. Ikke for at det skulle være lys og varme i huset, men for at skiløpere på kveldstur skulle kunne se skispor i lysløypa fra Oppsal til Mariholtet. Ganske sikkert et tankekors for familiene, som hadde bodd her under enkle forhold mens resten av hovedstadens befolkning hadde langt høyere bostandard.

I lia ned mot vannet sto det fortsatt frukttrær etter Heftyes forpakter. Her kunne de høste både plommer, epler og pærer. En kjøkkenhage og en potetåker fikk de også anlagt. Under krigen hadde familien gris. Ellers

måtte de til Jerpsets kolonial på Oppsal eller Andersens kolonial på Ulsrud når annen mat skulle handles inn. Veien inn hit var ikke brøytet, så det ble et slit både for mor på handletur og for barna på vei til skolen.

– Det var tungt, men det slitet har vi fått igjen for i dag, med god helse og gode bein, sier Reidun, som stadig bruker både Østmarka og Lillomarka flittig. Hun var kun borte fra skolen én dag i løpet av skoleårene.

Likte livet i skogen

– Vi likte veldig godt å bo i skogen. Livet på Sarabråten var aldri kjedelig, kan de bekrefte i dag. Kjelker og ski ble flittig brukt om vinteren. Om sommeren var det fristende for barna å ta seg et bad i Nøkle vann, selv om

Olaf Kjølén ved inngangen til kuskeboligen. Bak kan man skimte deler av den flott utskårede portalen rundt døra, som var til restaurering da huset brant ned i 1971. Portalen er nå bevart på Oslo museum, Bymuseet. Foto utlånt av Helene Fallet

det var en forbudt aktivitet i drikkevannskilden. Men de mente at avstanden fra strandkanten ved Sarabråten til vanninntaket ved Rustadsaga var så lang at vannet ble renset på veien.

Det var fastboende på Ødegården, Guldsmiden, Mariholtet, Bjerke og Rustadsaga, og både barn og voksne hadde god kontakt med naboene. Av mindre hyggelige opplevelser var pasienter som hadde rømt fra Dr. Dedichens psykiatriske sykehus på Hauge-rud, og som kunne dukke opp på Sarabråten nattetid.

En som ble kalt for «Godlia-skrekken» var heller ikke hyggelig å møte på. Den

kriminelle og legendariske skoggangsman-nen «Rottenikken» (Rolf Erling Knudsen, 1912-1976) var observert i Østmarka like etter krigen. Reidun møtte politiet på leting etter ham ved Svingbrua – som var det navnet de brukte på Korketrekkeren, og ble fulgt hjem for sikkerhets skyld.

Familien som bodde på Sarabråten før Kjølén hadde drevet kaféservering inne i huset, med mulighet for å sitte ute på svalgangen i andre etasje. Kjølén nøyde seg med en kiosk ute på tunet, hvor det ble solgt brus, kjeks og hjemmebakke boller. De fire barna måtte også ta sin tårn med drift av kiosken. Dette var et veldig populært tilbud, særlig på gode skisøndager, men etter noen år måtte de stenge, da kommunen mente aktiviteten kunne forurense drikkevannet.

Tømmerdrift og sagbruk

Over drikkevannsisen gikk det på vinterstid tømmertransport med hest til sagbruket på Rustadsaga. Og hestene ble ofte plaget med meget tunge lass, minnes de tidligere beboerne, som ofte måtte si i fra om det de mente var dyreplageri. Tømmertransporten på drikkevannsisen ble det etter hvert satt en stopper for, på grunn av forurensningen fra hestemøkka.

Både far Olaf og sønnen Jens jobbet for kommunen, først for Aker, og så for Oslo etter sammenslåingen i 1948. Når de ikke drev i skogen, var det jobb på sagbruket som kommunen drev fram til 1954. Rustadsaga var navnet på sagbruket, mens serveringsstedet som i dag bærer dette navnet het Saghøy.

Jens begynte i skogen som 14-åring, og han minnes en dagslønn på 17 øre. Skogen skulle

skjøttes, trær felles og tømmeret trekkes med hestekraft, og etter hvert på lastebil, til sagbruket. Jens var også med på å ta ut de store juletrærne som hvert år gikk fra kommuneskogen til London, Rotterdam og Universitetsplassen i Oslo.

I perioder på vinteren med liten skogbruksaktivitet ble de ansatte satt til å trække skiløyper slik at det skulle være best mulig framkommelig for turfolket i helgene. Jens kunne gå helt til Rausjø i dypsnøen, sammen med en kollega. Løypelegging var noe Jens fortsatte med også mot slutten av sin yrkesaktive karriere, men da med preppemaskin. Men en tidlig morgen fikk han et ublidt møte med skogens konge; en elg braste gjennom frontruta på den store preppemaskinen. Jens ble så skadet at han måtte slutte i jobben for Skogvesenet i en alder av 62 år.

Omkring 1952 satte Skogvesenet opp en enkel boligbrakke for skogsarbeidere midt i ruinene etter dragestilvillaen på Sarabråten. Her ble særlig skogsarbeidere fra Odalen innlosjert. Skal tro hva telegrafdirektør Heftye hadde sagt hvis han hadde visst at svette skogsarbeidere bodde i en brakke som var satt opp der hvor han hadde vinkjeller...

Neste generasjon

De eldste døtrene på Sarabråten gikk ikke så langt på sine frierfotter. I tømmerhuggerbrakka på den andre siden av tunet fant både Gerda og Helene sine ektefeller. Gerda giftet seg med Kåre Rudshaug i 1951 og flyttet inn i et rom i annen etasje av Kuskebo-ligen. Da hun ventet barn året etter, måtte hun rett før fødselen sette inn gå de drøyt to kilometrene på ubrøytet vei til Bjerke ved

Siste familie på Sarabråten: Helene og Karls døtre Wenche og Torunn ca. 1961. Foto utlånt av Helene Fallet

Ulsrudvann. Der fikk hun skyss til sykehuset av Petter Seim, som bodde der.

Søsteren Helene giftet seg med Karl Fallet i 1952. Også de bodde noen år på Sarabråten. Vielsen var i Østre Aker kirke, og bryllupsfesten ble holdt på Østmarksetra.

Etter at Kjølén-familiene flyttet fra Sarabråten i 1955 sto huset tomt et par år, men så fant Helene og ektemannen ut at de skulle flytte tilbake til hennes barndoms bolig. De flyttet til skogs i 1957 og fikk etter hvert tre barn som vokste opp som moren hadde gjort – med enkel boligstandard og langt til skole og lekekamerater.

Et flott liv, vi ville ikke vært det foruten, sier Reidun i dag. Her på tur til gamle trakter i 2012, sammen med søsknene Helene og Jens. Foto: Torbjørn Ouren

Bøler skole var nå imidlertid åpnet, så det ble noe kortere skolevei enn for forrige generasjon. Vinterstid gikk de gjerne på isen inn til Sørli i andre enden av Nøklevann.

Karl jobbet i skogen, som sin svigerfar og svoger. Turnus i branntårnet på Haukåsen hadde han også, og ofte fikk både kone og barn være med. Dette var før det nye tårnet ble bygget, så den gangen var det en enkel brakke på toppen av et 15 meter høyt tårn

som var tilbudet til brannvakta. Herfra kunne de se store deler av Østmarka.

Helene og Karl med de tre barna ble boende fram til 1963. Da flyttet de til Linderudkollen. I 1971 brant Kuskeboligen ned.

– Selv om det var noen år siden vi hadde flyttet fra Sarabråten, var det veldig trist da vi fikk høre at huset var brent ned, sier Helene.

Kulturkvelden i begynnelsen av september 2013 samlet nærmere 250 skuelystne. Foto: Steinar Saghaug

Sarabråten fram i lyset igjen

Av Knut Helge Midtbø og Even Saugstad

Etableringen av Sarabråtens venner har skapt ny interesse for Thomas Heftyes Sarabråten. Grappa har arrangert flere dugnader og kulturkvelder. På den siste kulturkvelden hadde vi nattkino i ruinene, med 250 frammøtte.

Arbeidsgruppa Sarabråtens venner arbeider for å bringe dette fordums så staselige stedet i Østmarka fram i folks bevissthet igjen, blant annet ved hjelp av informasjon og ulike arrangementer. Vi ønsker å formidle kunnskapen om Sarabråten som det fantastiske og viktige stedet det en gang var.

At det er interesse for både stedet og gruppas arbeid, fikk vi bekreftet på høstens kul-

turkveld. På programmet sto foredrag om Sarabråten ved Even Saugstad, og utekino med visning av to gamle Østmarka-filmer. Vi spanderte pølser, boller, kaffe og saft. Rollefiguren Christian Dons fra Sarabråt-spillet sang.

Stemning rundt ruinene

Da mørket falt på, kom gamle bilder opp på to store laken spent opp mot de gamle

Dugnadsgjengen på Sarabråten. Foto: Steinar Saghaug.

murene. Vi hadde dristet oss på å håpe på 50-100 frammøtte. Det kom 250! Det gledet oss. Det var stemning rundt ruinene i den milde seinsommervelden. Da det hele var over, var veien tilbake mot Ulsrudvann lys-satt med fakler.

Grappa har høsten 2013 jobbet med en informasjonstavle, som nå er på plass på tunet utenfor de gamle ruinene. Her kan forbi-passerende oppdatere seg om stedets historie og annen nyttig informasjon til turfolk. To av de seks sidene på tavla disponeres av henholdsvis Bymiljøetaten i Oslo og Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Takket være støtte fra Sparebankstiftelsen og Østensjø bydel, kunne vi både få satt opp informasjonstavla og gjennomført kulturkvelden. Vi har også opprettet nettstedet www.sarabraten.no, der vi publiserer kulturhistorisk materiale, gamle bilder og kart om Sarabråten.

Litteratur for videre lesning om Sarabråten

Heftye, Christine Cappelen: «Sarabråten», i Oslo Museums tidsskrift *Byminner*, nr 4, 2001

Larsen, Hjalmar T. (red): *Oslomarka*, 2. utgave, Halvorsen og Larsen Forlag, Oslo 1951

Saugstad, Even: *Østmarka fra A til Å*, 2. utgave, Frie Fuglers Forlag, Oslo 2012

Senje, Sigurd: *Østmarka*, 2. utgave, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1987

Senje, Sigurd og Finn Erhard Johannesen: *Østmarka*, 3. utgave, Topografisk Forlag, Oslo 2013

Sør i Aker 2013, årbok for Søndre Aker historielag, med emne «Eventyrskoger og villastrøk», spesielt artikkelen «Konsul Thomas Heftyes Sarabråten» av Lars Alldén.

På egen kjø

Sarabråten venner startet som et prosjekt som ønsket å få hjulbåten Sara, som for hundre år siden ble senket i Nøkle vann, opp igjen på egen kjø. Alternativet er å få bygget en kopi av Thomas Heftyes berømte båt. Ildsjeler var Arne Egil Sagen, som nå leder gruppa, og Torbjørn Ouren, begge med bakgrunn fra Nøkle vann ro- og padleklubb. De fikk med seg representanter for både DNT Oslo og Omegn, Østmarkas Venner og Østensjø historielag. Sarabråten venner ble så et underutvalg i Østmarkas Venner.

Båten Sara ble satt på vent, og gruppa satte isteden kreftene inn for å rydde rundt de gamle ruinene. Tre dugnader har blitt holdt i et nært samarbeid med Bymiljøetaten, og flere skal det bli. Ruinene har blitt rensket for mose, kratt og busker er blitt kuttet ned, de gamle steinmurene er blitt avdekket meter for meter, og de flotte spaserveiene ned mot Nøkle vann er blitt ryddet.

Gjennom Sarabråten venner trår en rekke aktive foreninger og enkeltpersoner til for

Sarabråten venner

Arbeidsgruppa Sarabråten venner består av følgende personer:

Arne Egil Sagen, Nøkle vann ro- og padleklubb
Torbjørn Ouren, Nøkle vann ro- og padleklubb
Sverre Larsen, DNT Oslo og Omegn
Knut Helge Midtbø, Østensjø historielag
Steinar Saghaug, Østmarkas Venner
Johan Ellingsen, Østmarkas Venner
Lars Rogstad, Østmarkas Venner
Even Saugstad, forfatter, vert på Sandbakken

Sarabråten venner på Facebook:
facebook.com/SarabratensVenner

Kulturhistorie om Sarabråten:
www.sarabratens.no

Kontakt: Gruppeleder Arne Egil Sagen
epost: arne.egil.sagen@online.no,
tlf.: 95 73 43 44

det flotte kulturminnet Sarabråten. Vi mener vi har funnet en veldig god form på samarbeidet.

Bli medlem du også!

Du som vil støtte Østmarkas Venner, bli medlem! Skriv navn og adresse her, klipp ut og send til: Østmarkas Venner, Postboks 85 Nordstrand, 1112 Oslo

Navn:

Telefon:

Adresse:

Postnummer og -sted :

Kontingenten er kr 150 per år. Borettslag, bedrifter og organisasjoner kr 300 per år.
Blankett vil bli tilsendt etter innmelding.

Eller meld deg inn via: www.ostmarkasvenner.no

Innholdsrik årbok om eventyrskoger

Av Helga Gunnarsdottir

Eventyrskoger og villastrøk er temaet for *Sør i Aker 2013*, årboka til Søndre Aker Historielag. På omslaget er det et gammelt Sara-bråten-foto der eventyrkongen Asbjørnsen sitter sammen med konsul Thomas Heftye. I sine unge år trasket den naturinteresserte Asbjørnsen ofte på Ekeberg. Herfra hentet han sin fortelling om Ekebergkongen. På eldre dager hadde han enda en grunn til å vandre på Nordstrand, for her holdt hans venninne gjennom livet, jomfru Andersson, på med å skape et nytt villastrøk.

Eventyrkongen kjente også skogene lenger øst. Her hadde Thomas Heftye, Turistforeningens første formann, skapt det enestående stedet Sara-bråten, og der var «forstmester Asbjørnsen», foreningens første æresmedlem, hjertelig velkommen, sammen med det unge Norges kulturpersonligheter.

Lars Alldén, som er leder for Søndre Aker Historielag og redaktør for dette bindet, sier at det ville gledet de to turgåerne at eventyrskogene i Østmarka nå har fått et bedre vern. I denne årboken møter vi konsul Thomas Heftye og hans langt mindre kjente nevø, konsul Thomas Sewell som bygde opp Langbråten ved Sølvdobla til sitt landsted. Artikler av Lise Henriksen og Sigmund Hågvar fremhever de store verneverdiene i Østmarka, både i de to nye verneområdene som nå er etablert, og i planene om en nasjonalpark i Østmarka.

Det står mye om trolske skoger i denne årboka. For mange vil det være nytt og spennende å lese om de mange forbindelsene fra

eventyrskogene til villastrøkene på Bekkelaget, Nordstrand og Ljan. Tegnere som Erik Werenskiold og Theodor Kittelsen fikk sine visjoner av eventyrenes kongsgårder inn i de tusen hjem. Inspirerte arkitekter tegnet mange dragestilhus, både villaen på Sara-bråten og praktbyggene langs fjorden. Slik ble Asbjørnsens Soria Moria-eventyr omskapt til solide villastrøk mellom fjorden og Østmarka. Og byggetømmeret kom ofte fra nettopp disse skogene!

Dette er med andre ord en svært innholdsrik årbok, som vil glede venner av Østmarka og dem som bor mellom fjord og skog. Den kan kjøpes hos flere forretninger og bibliotek i Søndre Aker, men det letteste er å bestille den fra historielagets hjemmeside: www.sondreaker.no

Den gjennomillustrerte boken koster kr 250,- og kan kjøpes fra:

• Ark på Sæter • Deichmanske bibliotek på Lambertseter • Sæter Helsekost & Bandagistforretning, Ekebergvn. 230 • Lambertseter Frivillighetssentral • Nordseter gård • Sandbakken sportsstue • Historielagets hjemmeside: www.sondreaker.no • Søndre Aker Historielag, boks 50 Lambertseter, 1101 Oslo

Østmarka fra A til Å

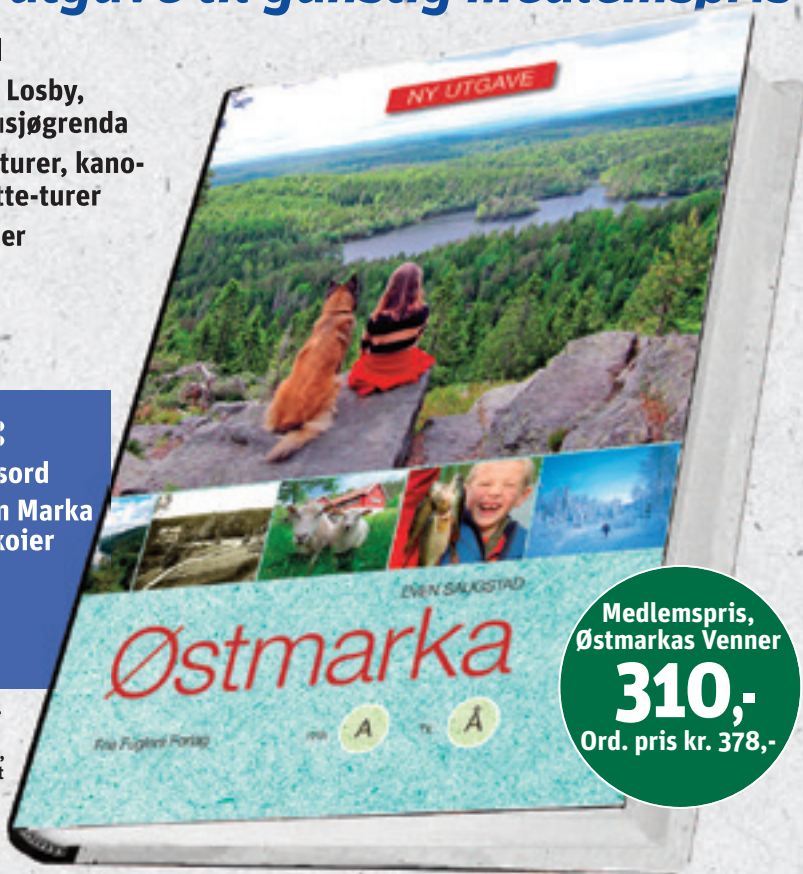
– revidert utgave til gunstig medlemspris

- 1200 oppslagsord
- Større artikler om Losby, Sarabråten og Rausjøgrenda
- Turforslag: sykkelturner, kano-turner, hytte-til-hytte-turner
- 140 historiske bilder
- 160 nye bilder
- Kart i 1:50 000
- 230 sider

Ny utgave:

- 200 nye oppslagsord
- Nye temasider om Marka under krigen og koier
- Større format
- 150 nye bilder
- Flere sider

Boka selges i de fleste bokhandlere og på enkelte markastuer. Skal du ha boka til medlemspris, må du kjøpe den rett fra forlaget (med kupongen nedenfor eller på www.frie-fugler.no), på et ØV-arrangement eller på Sandbakken.

Medlemspris,
Østmarkas Venner
310,-
Ord. pris kr. 378,-

Av Even Saugstad Utgitt i samarbeid med Østmarkas Venner

Ja, send meg eks av **Østmarka fra A til Å** til medlemspris kr. 310,- (ord. pris kr 378,-)

Bøkene sendes til (skriv tydelig!):

Navn: ☐ Jeg er medlem av Østmarkas Venner

Adresse:

Postnr./-sted:

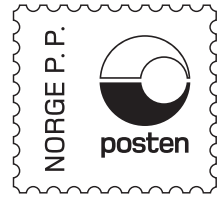
Bøkene sendes som B-post med faktura vedlagt. Ved bestilling før 31.12.13 sendes boka/bøkene uten portotillegg.

Send kupongen til:

Frie Fuglers Forlag
Enebakkveien 870
1404 Siggerud

eller: bestilling@frie-fugler.no

Bøkene kan også bestilles på www.frie-fugler.no (Oppgi medlemsnummer i Østmarkas Venner)

Returadresse:
Østmarkas Venner,
Postboks 85 Nordstrand,
1112 Oslo

Varsel om årsmøte i Østmarkas Venner

I henhold til foreningens vedtekter skal det
avholdes årsmøte hvert år innen utgangen av mars måned.
Styret i Østmarkas Venner varsler herved medlemmene om at årsmøtet avholdes

torsdag 27. mars 2014 kl. 19 på Skullerudstua.

Forslag som ønskes behandlet på årsmøtet
må være sendt styret innen 15. januar 2014

Vi ønsker alle venner av Østmarka en god jul og et godt nytt år!

Støtt Østmarkas Venner via Grasrotandelen

GRASROTANDELEN^{AS}

ØSTMARKAS VENNER

Organisasjonsnummer: 871278202

32774871278202